

Píše Václav Petrbok

(E*forum, 21. 08. 2024)

Před dvěma lety vyšel ve dvou svazcích dlouhodobě očekávaný desátý díl rukověti *Habsburská monarchie (Die Habsburgermonarchie 1848-1918)*, vydávané Ústavem pro studium habsburské monarchie a balkánského prostoru Rakouské akademie věd už od roku 1973. Takřka padesát let, během nichž byly publikovány jednotlivé díly věnované nejrůznějším aspektům politických a sociálních dějin i novějším pohledům, např. dějinám médií (zejména tisku) pozdní habsburské monarchie, se vtiskly i do množství metodologických postupů historické vědy v kompendiu uplatňovaných. Zmínku si zaslouží rovněž neustále obměňovaný několikagenerační okruh autorek a autorů nejen z (bývalého) středoevropského soustátí. Cílem této zprávy ale není souhrnný posudek celého úctyhodného kompendia. Mým záměrem je pouze upozornit na závěrečný dvousvazek věnovaný **Kulturnímu životu: aktéři - tendence - projevy** a na jeho (případné) bohemikální přesahy.

V úvodu ke svazku *Stát, náboženství a identita* pojmenovává **Andreas Gottsmann** hlavní záměr celého dílu, a sice snahu zachytit kulturní život habsburské monarchie v trans/nacionálním rámci. Tématem prvního svazku je analýza kulturněpolitických rozdílů i společných rysů mezi jednotlivými, různě vyvinutými společenstvími definovanými jazykem a usilujícími stále více i o emancipaci v oblasti sociální a politické v rámci hegemoniálního německojazyčného prostředí monarchie, které propagovalo nadnárodní „rakouský patriotismus“ též prostřednictvím (dočasněho) spojení mezi trůnem a oltářem. V jednotlivých kapitolách jsou zachyceny hlavní rysy dynastické kulturní politiky a dobově zjitřeně vnímané politiky školské, dále nejrůznější aspekty náboženského života v katolické církvi (mj. vztah ke Svatému stolci, Kulturkampf a sekularizační tendence v církvi a mimo ni), také v nejrůznějších evangelických denominacích (včetně publicistiky a spolkového života), v církvi uniatské a pravoslavné, v prostředí židovském (lokálně i myšlenkově nanejvýš diferencovaném) a konečně v muslimském milieu typickém pro prostředí anektované Bosny. Pro kulturní, ale i literární historii jsou cenné kapitoly čtvrtého oddílu *Kultura jako nástroj národní politiky*, v nichž jsou po instruktivním úvodu Pietera Judsona představena jednotlivá jazykově-národní společenství a různým způsobem zachyceny specifické výrazy jejich kulturněpolitické profilace. Tak např. v případě maďarském je popsán velkolepě pojatý projekt oslav příchodu Maďarů do Karpatské kotliny (tzv. uherské milénium 1896), v případě rakouských německojazyčných národních liberálů kult revoluce 1848/49, v případě českojazyčné společnosti manifest *Česká moderna* (1895) a *Manifest českých spisovatelů* (1917). Autor české kapitoly Luboš Velek chápe kulturněpolitické angažmá českojazyčných elit jako úsilí „o politickou rovnoprávnost a kulturní emancipaci“. Ještě předtím ovšem kriticky popsal „české

národní hnutí“ jako dynamický proces sociálního a kulturního „vzestupu českého etnika“ s klíčovou rolí školství, pěstování historických a filologických věd a národně-kulturní agitace, shrnuv tím názorně klasickou Hrochovu klasifikaci národních hnutí. Ve srovnání s pasážemi věnovanými kulturním dějinám po roce 1848, tedy době tzv. Bachova absolutismu a éře znovuobnovené ústavnosti (a jejím ztělesněním v projektu Národního divadla) až k uvedenému manifestu *Česká moderna*, které Velek interpretuje prostřednictvím bojů o *Rukopisy* jako překoná(vá)ní dominujícího historizujícího narativu českojazyčné společnosti, přece jen ale zaráží absence takřka všudypřítomného interkulturního aspektu předcházející etapy, českých (böhmisch), příp. moravských kulturních dějin doby předbřeznové.

Druhý díl s názvem *Hmotná a duchovní kultura* je rozdělen do tří velkých oddílů. V prvním, *Kultura okružních tříd a moderna*, lze získat obecná poučení o vývoji právní kultury, výtvarného umění, sochařství a architektury (zvláštní podkapitola věnoval pražskému kubismu Ákos Moravánszky), o hudbě a o literaturách, a sice německy psané, maďarské a „literaturách západoslovanských a jihoslovanských“. V rakouském kontextu nesmí ovšem scházet i „divadlo jako místo společenského a kulturního setkávání“. Jak je z naznačeného členění zřejmé, rezignovali autoři uvedených kapitol (a víceméně i autorka v kapitole o divadle) – na rozdíl od předcházejících historiograficky pojatých textů – na syntetizující transkulturně pojatou naraci paralelních, obdobných a ovšem i zcela odlišných slohových, tematických aj. postupů a trendů v jednotlivých „národních“ literaturách. Dojem z jejich vzájemné nespojitosti, ba izolovanosti, podporuje až na výjimky (s. 1321 „případ interkulturní asymetrie“ France Prešeren – Edward Samhaber“) i absence zmínek, jež by přesvědčivě dokazovaly různou míru jejich interkulturní (ne)provázanosti (mj. možnosti a limity kulturního transferu obecně, fenomén překladovost a role překladů apod.). Hubert Lengauer jako autor kapitoly o německy psané rakouské literatuře, István Friedl jako autor textu o maďarské literatuře a Xavier Galmiche s Mateuszem Chmurskim v případě kapitoly o literaturách západních Slovanů tak sice přesvědčivým způsobem vylíčili jejich vývoj coby úsilí o uměleckou autonomizaci, k postihnutí klíčového tázání celého náročného podniku zformulovaného v úvodu – „Kultura trans/nacionální?“ – tak poskytují pouze velmi dílčí odpověď. A konečně oddíl *Každodenní kultura* zachycuje širokou paletu dílčích témat jak z oblasti kulturní antropologie, genderu, bytové kultury, odívání, až po specificky „rakouské“ elementy každodenní kultury (kavárna, pohřebnictví, alpinismus, parky či „neurastenii“). V závěrečném oddílu je shrnuta a kriticky posouzena dosavadní rozsáhlá historiografická produkce o Vídni – střeoevropské kulturní metropoli přelomu století.

Jako celek podává objemná příručka solidní encyklopedický přehled o nejrůznějších aspektech kulturního života pozdní habsburské monarchie včetně relevantní sekundární literatury. Navzdory citování prací Moritze Csákyho, naznačujících rizika i výhody komplexního kulturněhistorického zkoumání však zůstala víceméně nevyužita příležitost poukázat zejména v oblasti literárního dění na četné případy kulturního prostředkování a překladu, neřkuli zachytit hlavní rysy vývoje kakaných literatur v komparativním či transnacionálním pohledu.

Gottsmann Andreas (Hg.): *Die Habsburgermonarchie 1848-1918. Bd. X/1-2. Das kulturelle Leben. Akteure - Tendenzen - Ausprägungen*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2021, 2074 s.

www.ipsl.cz